

KARSAI KRISZTINA

A törvényesség elve az európai büntetőjogi jogalkotásban

I. Bevezetés

Molnár Imre professzor jubileumi kötetébe olyan tanulmánnyal jelentkeztem, amely a büntetőjog sajátos és önálló területének számít az elmúlt időszak európai jogfejlődésének köszönhetően, ez nem más, mint az európai büntetőjog. E jogterület legfőbb jellemzője, hogy két „hagyományos” jogterületből építkezik szabályozási tárgyát, módszereit és a működését illetően, így az európai (korábban közösségi) jogból és a nemzeti büntetőjogból. E tulajdonsága miatt az európai büntetőjogot érintő tudományos vizsgálódásnak is e kettősséget követni kell, sem a tisztán európai jogi, sem pedig a tisztán büntetőjogi megközelítés nem alkalmas sem a valóság leírására, sem a képviselhető tudományos eredmények elérésére. S ezen attribútumában témaköröm hasonlít egy kicsit a római büntetőjog témaköréhez is: a (magánjogi) római jog és a mai értelemben vett büntetőjog metszéspontjában megjelenő római büntetőjogi kérdések feldolgozása éppolyan izgalmas és nagy kihívást jelentő feladat, mint ma az európai büntetőjog egyes kérdéseinek vizsgálata. *Molnár Imre* professzor úr a római büntetőjog körében maradandót alkotott és képes volt e területen is tudományosan elismert eredmények elérésére, s ezért, tiszteletem jeleként és köszöntésként magam is ilyen témához nyúltam.

A tanulmányban a törvényesség elvét az európai jogi környezetre tekintettel elemzem, valamint ezzel összefüggésben az uniós jogalkotás által követett minimum-jogalkotás esetleges büntetőjogi sajátosságait is feltérképezem. Az írás része egy nagyobb volumenű kutatásnak, amelyben a büntetőjog hagyományos és az európai büntetőjog sui generis alapelveit analízálom a mai európaizált joghelyzetben, de ehelyütt – terjedelmi okoknál fogva – csakis a törvényesség elvére, még pontosabban, annak is csak egyik fő aspektusára tudok koncentrálni, még hozzá a jogalkotás számára korlátozókat teremtő legalitási alapelvre.¹

¹ A legalitás jogalkalmazást korlátozó követelményeiről és azok elemzéséről másutt ejtek szót **KARSAI KRISZTINA: A törvényesség elve az európai büntetőjogban – jogalkalmazási korlátok**, in: Bodnár László ünnepi kötet, Szeged, 2015. Megjelenés alatt.

II. Az anyagi jogi legalitás elve a belső jogban

A modern büntetőjogi rendszerek legfontosabb alapelve az anyagi jogi legalitás elve, ami a jogállam egyik pillére is. A törvényesség elve a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege maximák kompozíciója*. HALL olvasatában a törvényesség elve a büntetőjog azon summázata, ami megkülönbözteti ezt a jogterületet a többi pozitív jogától.² NAGY négy elemét különbözteti meg a törvényesség elvének a német doktrínának³ megfelelően: a) az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásának követelménye és a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma – *nullum crimen/nulla poena sine lege praevia*; b) a pontos törvényi meghatározottság követelménye és a határozatlan büntető törvény és jogkövetkezmény tilalma – *nullum crimen/nulla poena sine lege certa*; c) a bírónak a törvényben írt normaszöveghez kötésének a követelménye és a büntethetőség- és szankció-megalapozó vagy szigorító analógia tilalma – *nullum crimen/ nulla poena sine lege stricta*; d) az írott büntető törvény követelménye és büntethetőséget alapító és a büntetőjogi szankciót megalapozó vagy szigorító szokásjog, illetve bírói jog tilalma – *nullum crimen/nulla poena sine lege scripta*.⁴ A törvényesség elvéből eredő követelmények a jogalkotóra és a jogalkalmazóra rónak kötelezettségeket a belső jogrendben.

A negyedik elem, az írott büntetőtörvény követelménye egyébként nem része a legalitás nem kontinentális felfogásának, így a *common law* országokban⁵ és a nemzetközi büntetőjogban sem tilalmazott⁶ a szokásjogi büntetőnorma alkalmazása. Az alapelv jelentősége az állami büntetőhatalom korlátok közé szorításában áll, és végsősoron a morális választás lehetőségét is kínálja az individuumnak. Ahogy FLETCHER fogalmaz, az egyénnek ismernie kell a valamely cselekvés választásában vagy épp az attól való tartózkodásban megtestesülő morális különbséget és ismernie kell azt a „jogot” is, amit épp megszegni készül.⁷

Magyarország *Alaptörvénye* XXVIII. cikkének (4) bekezdése tartalmazza a törvényesség elvét: „Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – nemzetközi szerző-

² „The principle of legality is a summation of the form of all the penal laws, of what distinguishes them as positive laws from all other rules; and it qualifies and is presupposed by everything else in penal theory”. HALL, JEROME: *General Principles of Criminal Law*, Second ed, Indianapolis, 1960. Reprint 2005. 27. p.

³ GROPP, WALTER: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin – Heidelberg, 2005. 51–67. pp.; GELLÉR BALÁZS JÓZSEF: *Legality on Trial*, Budapest, 2012. 37–43. pp.; a magyar fejlődésről NAGY FERENC – SZOMORA ZSOLT: *The Development of the Hungarian Criminal Law over the Past Twenty Years*, In: JAKAB ANDRÁS – TATHAM, ALLAN F. – TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Transformation of Hungarian Legal Order 1985–2005*. Hague, 2007. 193. p.

⁴ NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Szeged, 2014. 69–78. pp.

⁵ ASHWORTH, ANDREW: *Principles of Criminal Law*. Oxford, 1995. 59–83. pp.

⁶ KREB, CLAUS: *Nulla poena nullum crimen sine lege*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. 2010. www.mpepil.com; The Manifesto on European Criminal Policy (2009) European Criminal Policy Initiative. Magyarul KARSAI KRISZTINA: *Az európai kriminálpolitika megszületése*. (Fordítás) Európai Jog (9) 2012, 18. p. A továbbiakban „MANIFESZTUM”.

⁷ FLETCHER, GEORGE P.: *Basic Concepts of Criminal Law*. Oxford, 1998: „individuals have a right to know that which could make a moral difference in their choosing to engage in the action or not” – 13. p.; „at the time that they are said to violate it” – 213. p.

dés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

Az Alaptörvény szerinti szöveghez képest a Btk.-beli megfogalmazás adja meg az elv valódi – a mai jogállamokban is elismert – tartalmát, így a *nullum crimen sine lege* („nincsen bűncselekmény törvény nélkül”) és a *nulla poena sine lege* („nincs büntetés törvény nélkül”) elvek együttes érvényesülésének követelményét. Az alaptörvényi rendelkezés szövegszerűen nem terjed ki a büntetések törvényben rögzítettségének követelményére.

III. Büntetőjogi legalitás az uniós jogban

Az európai jogban a törvényesség elve (legal certainty) az *általános jogelvek* közé tartozik, a tartalmi kellékei azonban a büntetőjogi törvényességet nem fedik le kifejezetten. RAITIO⁸ kifejtésében az általános jogelv átfogja a visszaható hatály tilalmát, a szerzett jogok védelmét, az ésszerű eljárási idő követelményét és az érthető nyelvhasználatot a közösségi adminisztrációban. Az anyagi jogi legalitás elve megfogalmazást nyert az *Alapjogi Chartában* is, ekként: „49. cikk *A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei*. (1) Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely az elkövetése idején a hazai vagy a nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni. Ha valamely bűncselekmény elkövetése után a törvény enyhébb büntetés kiszabását rendeli, az enyhébb büntetést kell alkalmazni.”⁹

A 49. cikk szerinti anyagi jogi legalitás elve tartalmazza a *nullum crimen sine lege*-elvet, de a *nulla poena sine lege*-elvet csak részlegesen. A Chartához fűzött magyarázat szerint „e cikk a jogszabályok és büntető szankciók vonatkozásában a visszaható hatály tilalmának hagyományos szabályát követi. E cikket kiegészíti a több tagállamban létező, a büntetőjogi visszaható hatály megengedőbb szabálya, amely a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 15. cikkében is megtalálható. (...) Az itt biztosított jog tartalma és terjedelme az Emberi Jogok Európai Egyezménye által biztosított jogéval azonos.” Ez utóbbi mondat a 7. cikkekre utal.

Az elv uniós megfogalmazása egyfelől a nemzetközi jogi büntetendőséget is megfogalmazza, ami nem feltételezi a belső jogban értelmezhető törvényben való büntetendőség szükségességét. Ezzel a Charta egyben *nullum crimen / nulla poena sine lege parlamentaria* aspektus követelése alól is kihúzta a talajt (uniós szinten), a „parlamentaria” aspektus egyébként az uniós büntetőjog-alkotási kompetenciák tagadásának egyik – látszólagos – aduja volt. Mivel az uniós keretrendszerben a jogalkotás demokratikus legitimitása nem hasonlítható teljes mértékben a belső jogi struktúrák-

⁸ RAITIO, JUHA: *The Principle of Legal Certainty in EC Law*, 2003. 382. p.

⁹ (2) Ez a cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a nemzetek közössége által elismert általános elvek szerint bűncselekmény volt. (3) A büntetések súlyossága nem lehet aránytalan a bűncselekményhez mérten.

hoz,¹⁰ a parlament által kibocsátott törvény megkövetelése ezzel sem, de egyébként a *common law* családhoz tartozó tagállamok elvárásaival sem korrelált. A MANIFESZTUM a nemzeti parlamentek fokozottabb bevonásával látja a demokratikus legitimitációt biztosítottak. „A büntetőjogi tartalmú másodlagos jogforrások kielégítő demokratikus legitimitációjának elérése érdekében, valamint ezen aktusok széleskörű elfogadtatásához az európai jogalkotásban résztvevő szervezetek minden esetben (a Lisszaboni Szerződés módosításai után is) gondoskodniuk kell arról, hogy a nemzeti parlamenteket az európai tervekről kellő időben és kimerítően tájékoztassák. Így a tagállamoknak lehetőségük nyílik arra, hogy a normatív aktusok tartalmát (és a Tanácsban lévő képviselők szavazási magatartását is) befolyásolják. A jogi aktusok elfogadása előtti fázisban a tagállamok egymás közötti, valamint az európai intézményekkel folytatott, lehetőség szerint egyenjogúságon alapuló együttműködése biztosítja a demokratikus ellenőrzés minimális mértékét. Ez az együttműködés jogpolitikailag ésszerű és átlátható jogalkotást tesz lehetővé a „good governance” szempontjából is, mely utólag bővíthető a civil társadalom és az érdekképviseleti egyesületek bevonása révén.”¹¹

A Charta ezen kívül a törvényesség elvének még annyiban is tág értelmet ad, hogy a belső, tagállami jog szerinti büntetendőséghez képest *vagylagosan* követeli meg a nemzetközi jog szerinti büntetendőség rögzítését.

A *nulla poena sine lege-elve*t a Charta az itt képviselt elméleti állásponhoz képest szűkített körben, az Alaptörvény szövegéhez képest viszont tágabban fogalmazza meg, és a súlyosabb büntetés alkalmazásának tilalmáról szól. Ez egy pragmatikus fogalom, amit csak azon büntetések esetében lehet jól értelmezni, amelyek egymással összehasonlíthatók azonos jogfosztási vagy jogkorlátozási jellemzőjük révén.

Az elv jelentőséghez juthat a „szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség” mint megosztott hatáskörbe tartozó uniós politikát érintő jogalkotás körében. Így például nem lehetne ez hivatkozási alap olyan esetekben, amikor a tagállamban jogerősen elbírált büntetőeljárásban kiszabott büntetéshez képest egy másik tagállamban indított büntetőeljárásban enyhébb büntetés várhatna a vádlottra; illetve például a *ne bis in idem* tilalmára (és az annak végrehajtását szolgáló tagállami szabályokra) nem lehet érvényesíteni e rendelkezést.

IV. A jogalkotót kötelező anyagi jogi legalitás (*certa és scripta*)

A mai joghelyzetben az uniós jogalkotó kezében jelentős *ius puniendi* hatalom központosul,¹² a törvényesség elve ennek gyakorlása során kap fontos korlátozó, „határcijelő” funkciót. A *lex scripta* és a *lex certa* a jogalkotót (is) terhelik, a *lex stricta* és a *lex praevia* a jogalkalmazót. Figyelemmel arra, hogy a *ius puniendi* rétegeit tekintve a bün-

¹⁰ SZILÁGYI ISTVÁN: *European Union: The development of the constitution and regionalism*. Kitekintő, (1) 1996, 95–110. pp.; SCHMIDT VIVIEN A.: *The European Union: Democratic Legitimacy in a Regional State?* Journal of Common Market Studies (5) 2004, 975–997. pp.

¹¹ MANIFESZTUM (2009) 4. c) pont.

¹² Ennek részleteit lásd KARSAI KRISZTINA: *Ius Puniendi of the European Union*, in: HACK PÉTER-KOÓSNÉ MOHÁCSI BARBARA (szerk.): *Emberek öröke*. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, Budapest, 2014. 117–128. pp.

tetőjogi felelősség tényleges megállapításának joga megmaradt a tagállami jogalkalmazók kezében, az őket terhelő, a törvényesség elvéből fakadó követelményekre és azok érvényesítésére az uniós jog közvetlen vagy közvetett hatálya lesz hatással.¹³

Az uniós jogalkotásban a szerzett *ius puniendi* révén az anyagi jogi legalitás elve tehát megköveteli a *lex scriptának* való megfelelést. Ez egybevág az uniós jogalkotás sajátosságaival is, fogalmilag kizárt tehát a jogalapok gyakorlása írott uniós normák nélkül. Kérdés lehet még, hogy az uniós jogforrások, amelyekkel az Unió a büntetőjogi kompetenciáját gyakorolja, mennyiben felelnek meg a „*lex*” követelményének, azonban e tanulmányban – itt lefolytatott vizsgálat nélkül – ahhoz az állásponthoz csatlakozom, amely elismeri az uniós jogforrások közül az irányelv és a rendelt „*lex*” mivoltát.¹⁴

Az anyagi jogi törvényesség elvének következő *conditio sine qua non*ja a *lex certa* követelmény, ennek érvényesülését az uniós büntetőjogi jogalkotásban (a definíciós hatalom gyakorlására figyelemmel) különös gonddal kell vizsgálni. Az *irányelvi* jogalkotást érintően kimondható, hogy a tagállami átültetési folyamat keretében a meghatározottság követelményének eleget lehet tenni, de jellemző, hogy az uniós irányelvek e téren alacsonyabb fokú meghatározottsági szintűek, mint a büntetőjogi felelősség határait kijelölő tagállami szabályok. Az is előfordulhat azonban, hogy az irányelvi szabályozás nem csupán az uniós célkitűzést fogalmazza meg, hanem olyan konkrét szabályozást is tartalmaz, amely a mérlegelési játéktérrel (azaz a tagállam mozgásterét az uniós célkitűzések szabad megvalósítására) lecsökkenti vagy megszünteti. Ilyen esetben az irányelvi szabályozásnak (amennyiben büntetőjogi tényállást vagy szankciót rögzít) meg kell felelnie a törvényesség *certa* követelményének is. Amennyiben *rendeleti* szintű szabályozásban él az uniós jogalkotó a ráruházott *ius puniendivel*, a pontos meghatározottság feltételének mindenképpen teljesülnie kell, hiszen ez a jogforrás további beillesztés nélkül részévé válik minden tagállami jogrendnek, és adott esetben közvetlenül alkalmazható is.

A korábban kibocsátott *kerethatározatok* vonatkozásában pedig a beillesztési kötelezettség miatt a pontos törvényi meghatározottság követelménye nem (volt) olyan hangsúlyos. A Manifesztum ekként fogalmazza ezt meg: „Bár az Európai Unió büntetőjogi harmonizációs hatásköreinek szubszidiárius gyakorlata szükségszerűen megszabja a belső jogrendbe történő beillesztés korlátait a tagállamok számára, – és ezért az európai jogforrások bizonyos mértékig határozatlanok – a törvényi meghatározottság elvét a közösségi jog általános jogelveként és a jogállami büntetőjog elemi jelentőségű alappilléreként az európai jogforrásoknál is érvényesíteni kell. Minél korlátozottabb a tagállami mérlegelési játéktér az adott norma beillesztése során, annál erőteljesebben kell magában az európai jogforrásban érvényesíteni a határozottsági követelményeket. Amennyiben az európai normatív aktus a tagállamok büntetőjogi rendelkezéseinek egységesítését („teljes harmonizációját”) irányozza elő, a büntetőjogi tényállás szabályozási szintjéhez hasonlóan kell biztosítani a határozottság követelményét. Amikor pedig a tagállamokat a büntetőjog alkalmazására kötelező rendelkezés más európai normára hivatkozik, az

¹³ KARSAI 2015, megjelenés alatt.

¹⁴ L. különösen CONWAY, GERARD: *Conflicts of Competence Norms in EU Law and the Legal Reasoning of the ECJ*. German Law Journal (9) 2010, 966–1005. pp.; CSÁSZÁR MÁTYÁS: *Az Európai Unió intézményi jogi aktusai*, Szeged, 2013.

ilyen európai szabályozásnak a maga egészében kell megfelelnie a határozottsági követelményeknek. Ellenkező esetben nem lenne lehetséges a törvényi meghatározottság követelményének megfelelő, nemzeti beillesztő jogszabályokat hozni.”¹⁵

A büntetőjogban érvényesülő anyagi jogi törvényesség elvével kapcsolatosan az Európai Bíróságnak több alkalommal is volt módja nyilatkozni, azonban a kérdés mindig a közösségi (uniós) jog valamely rendelkezésének értelmezésére irányuló előzetes döntéshozatali eljárás keretében merült fel, méghozzá olyan szabályok vonatkozásában, amelyeket esetlegesen nemzeti büntetőeljárásban kellett (volna) alkalmazni kerettényál-lási szabályozást kitöltő normaként. Ezen ügyekben a Bíróság a törvényesség elvét megerősítette, de annak definiálásával vagy esetlegesen európai (uniós) tartalmának megfogalmazásával nem foglalkozott. „A nemzeti bíróság azon kötelezettsége, hogy a beillesztett irányelv szövegének fényében értelmezze és alkalmazza a nemzeti jogának releváns szabályait (...) nem korlátlan, különösen akkor nem, ha az ekkénti értelmezésnek olyan hatása lehet, ami az irányelv alapján vagy a beillesztésére elfogadott jogszabály alapján az érintett, jogsértő személy büntetőjogi felelősségét fokozza vagy megalapozza. Ha szükséges is a büntetőjogi felelősség határainak a meghatározása az irányelv végrehajtására elfogadott jogszabályban, a törvényesség elvéből fakadóan az ilyen szabályt nem lehet kizárólag a terhelt hátrányára alkalmazni; ez általában véve is a törvényesség (legal certainty) szabálya; mindezek kizárják a büntetőeljárások lefolytatásának lehetőségét olyan cselekmények esetében, amelyeknél a bűnösségi felelősségi forma nincs világosan meghatározva. Ez az elv a tagállamok alkotmányos hagyományainak a része és számos nemzetközi szerződés is rögzítette, így különösen a Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. cikke.”¹⁶

Az *Advocaten voor de Wereld* ügyben¹⁷ az Európai Bíróság kifejezetten a harmadik pilléres kerethatározatok törvényességével kapcsolatosan fejtette ki álláspontját, és rámutatott, hogy a törvényi meghatározottság elve nem köti olyan fokban az uniós jogalkotót, mint a tagállamit. Így kimondta, hogy az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározati szabályozás, amely felsorol 31 ún. „katalógus-bűncselekményt”¹⁸, nem tartozik a törvényesség elvéből fakadó *certa* követelményi körbe, így nem sérti a törvényesség elvét, hogy a bűncselekményi meghatározások minden fogalmi feszeséget nélkülöznek. E vélemény alapjául az szolgál, hogy a kerethatározatra beillesztési kényszer van, valamint az, hogy a kerethatározatot közvetlenül nem lehet alkalmazni. A Bíróság kimondta továbbá, hogy „az alkalmazandó büntetéseknek a meghatározására továbbra is a kibocsátó tagállam joga irányadó, amely tagállam (...) köteles tiszteletben tartani az EUSZ 6. cikkében biztosított alapvető jogokat és alapvető jogelveket, így a bűncselekmények és büntetések törvényességének elvét is.”¹⁹

¹⁵ MANIFESZTUM (2009) 4. a) pont.

¹⁶ C-74/95 és C-129/95 Büntetőeljárás ismeretlen személy ellen, 1996. december 12. [ECR] 1996 I-6609. pp.

¹⁷ C-303/05 *Advocaten voor de Wereld* VZW, 2007. május 3. [2007] EBH I-3633. pp.

¹⁸ Ezek azok a cselekmények, amelyek esetén az európai elfogatóparancs végrehajtásánál nincs lehetőség a kettős inkrimináció vizsgálatára, amennyiben az elfogatóparancsot kibocsátó állam joga szerint a cselekményre kiszabható büntetés maximuma legalább három évig terjedő szabadságvesztés.

¹⁹ *Advocaten* 52–54. pont.

Ezzel egyet is lehet alapvetően érteni, azonban a tagállamok a kerethatározati listát („bűncselekményi tényállások karikatúrája”²⁰) nem egyformán kezelik jogilag, így a beillesztés a homályos lista pusztá átvételétől (pl. Ausztria) a bűncselekmény tagállami jogbéli tényállásaival való megfeleltetéséig, ahogy azt a magyar jogalkotó is tette, sokféle módon történt. Mindebből pedig az következik, hogy a törvényesség elvének való megfelelést az adott tagállami beillesztő norma szintjén kell megvizsgálni.

A Charta 49. cikkében foglalt alapelv – tartalmára figyelemmel – minden tagállami büntetőjogban kimutatható, de a jogforrási rendszerben elfoglalt helye különböző, különösen, ami az alkotmányos rangját illeti, ehhez képest az uniós szinten a legkimagaslóbb rangot kapta meg. Az európai jogalkotót tehát még annyiban is köti az elv, hogy nem kötelezheti harmonizációs aktusaival a tagállamokat arra, hogy az elkövetés idején hatályos rendelkezéseket alkalmazza, ha a jog az elkövetés időpontja és az elbírálás között megváltozik az érintett személy javára.²¹

V. Az uniós büntetőjog-alkotás sajátos jellemzője: a minimum-szabályozás

Ebben a részben – kis kiterőként és magyarázatként – azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy az uniós *ius puniendi* gyakorlása során felmerülő ún. minimum-szabályozás mit is jelenthet a büntetőjogi normák kapcsán.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 82. és 83. cikke alapján kibocsátható irányelvek esetén az Unió célja az, hogy *minimum-szabályokat* nyújtson egyes bűncselekmények (vagy szankciók) meghatározására nézve.²²

²⁰ HEFENDEHL, ROLAND: *Europäisches Strafrecht: bis wohin und nicht weiter?* ZIS (6) 2006, 231. p.

²¹ MANIFESZTUM (2009) 4. pont b) alpont.

²² EUMSZ 82. cikk. (1) Az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul, és magában foglalja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítését a (2) bekezdésben és a 83. cikkben említett területeken. / Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg, amelyek célja: / a) a bírósági ítéletek és határozatok minden formájának az Unió egészén belüli kölcsönös elismerését biztosító szabályok és eljárások megállapítása, / b) a tagállamok közötti joghatósági összeütközések megelőzése és rendezése, / c) a bírák, ügyészek és az igazságügyi alkalmazottak képzésének támogatása, / d) a tagállamok igazságügyi vagy annak megfelelő hatóságai közötti együttműködés megkönnyítése a büntetőeljárások keretében és a határozatok végrehajtása terén. (...)

EUMSZ 83. cikk. (1) Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. Ezek a bűncselekményi területek a következők: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószerkereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés. / A bűnözés alakulásának függvényében a Tanács határozatban egyéb bűncselekményi területekről állapíthatja meg, hogy azok megfelelnek az e bekezdésben meghatározott feltételeknek. Erről a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz. (2) Ha valamely harmonizációs intézkedés hatálya alá tartozó területen az Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen a tagállamok büntetőügyekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése, irányelvekben szabályozási minimumokat lehet megállapítani e területen a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan. A 76. cikk sérelme nélkül az ilyen irány-

Ez azt jelenti, hogy az irányelvi szabályozás célkitűzés jellege nem érvényesül, az irányelvek átültetése során a tagállamnak az irányelvben foglalt tényállási elemeket és szankció-minimumokat át kell vennie. Ezen túlmenően azonban a tagállamnak joga van szigorúbb szankciókat előírni és más magatartásokat is büntetendőség alá vonni, ha ezt nem tiltja az irányelv,²³ vagy az irányelv szabályozási céljai alapján jogértelmezéssel nem jutunk ilyen eredményre. A minimum-szabályozásból az is következik, hogy a tagállam nem dönthet úgy, hogy *nem bünteti* az irányelvben büntetni rendelt cselekményeket. Álláspontom szerint továbbá az EUMSZ rendelkezései azt is megengedik, hogy a minimum-szabályozás adott esetben a büntetőjogi felelősség negatív feltételeire (büntetethetőség anyagi jogi akadályai) is kiterjedjen.

A) Minimum-szabályozás – tényállások

A büntetőjogi tartalmú uniós jogforrásoknál, így a minimum-szabályozás kapcsán az az egyik legfontosabb kérdés, hogy a szabályozási minimumok egészen pontosan mire is vonatkoznak. E vizsgálat során több tényezőt kell figyelembe venni:

- a büntetőjogi felelősség pozitív vagy negatív elemét érinti-e az uniós minimum;
- a belső jog (változtatás nélküli / vagy a nem megfelelő átültetéssel hatályba lépett) szigorúbb vagy enyhébb felelősséget tartalmaz az irányelvhez képest;
- bizonyos esetekben azt, hogy van-e kifejezett irányelvi tilalom a büntetendőségre (esetleg jogértelmezés útján kibontható tilalom);
- bizonyos esetekben azt, hogy enged-e mérlegelési játékeret az irányelv.

Ezen tényezők egyben arra a kérdésre is választ adhatnak, hogy a minimum-szabályozást tartalmazó uniós irányelv majd a konkrét jogalkalmazás során mennyiben befolyásolhatja a belső jogot. Ehelyütt a jogalkalmazás törvényesség elvével kapcsolatos vizsgálatát nem folytatom le, de a minimum-szabályozás jellemzőjeként a főbb ismérveket itt is megemlítem. Az alábbi táblázat tehát azokat a lehetséges elvi esetköröket tartalmazza, amelyekben a minimum-szabályozás tartalma a fenti tényezők figyelembevételével a konkrét büntetőjogi felelősségrevonást alakíthatja.

elveket ugyanazon rendes vagy különleges jogalkotási eljárás keretében kell elfogadni, mint amely szerint az említett harmonizációs intézkedéseket elfogadták. (...)

²³ Ehelyütt nem térek ki részleteiben arra, hogy az uniós jog a nemzeti büntetőjogok beavatkozási küszöbét bizonyos, gazdasági integrációhoz kötődő jogsértések esetén (beutazás, jogellenes tartózkodás, kereskedelem stb.) jelentősen megváltoztatta. Lásd erről különösen KARSAI KRISZTINA: *Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése*. Szeged, 2007.

Az uniós jogforrásban szabályozott minimum tartalom	A határidőben nem harmonizált tagállami szabályozás	Következmény	Jogi indok
a büntetőjogi felelősség pozitív elemei ²⁴	enyhébb ²⁵	nincs közvetlen hatály ²⁶	irányelv közvetlen hatályának belső korlátja ²⁷
	szigorúbb	nincs közvetlen hatály	minimum-szabályozás jellemzője
a büntetőjogi felelősség negatív elemei ²⁸	enyhébb ²⁹	nincs közvetlen hatály	irányelv közvetlen hatályának belső korlátja ³⁰
	szigorúbb	nincs közvetlen hatály	minimum-szabályozás jellemzője
kifejezett büntetendőségi tilalom ³¹	szigorúbb	közvetlen hatály	teljesülnek a közvetlen hatály feltételei
tagállami mérlegelési körbe utalás (felelősséget fokozó vagy enyhítő elemek)	(nem releváns)	nincs közvetlen hatály	irányelv

Konkrét szabályozási példával szolgál az *emberkereskedelem* uniós jogforrása,³² aminek a 2. cikk (4) bekezdése kimondja, hogy az emberkereskedelem áldozatának a tervezett vagy megvalósított kizsákmányoláshoz adott beleegyezése nem vehető figyelembe, ha az (1) bekezdésben meghatározott elkövetési módok bármelyikét³³ alkalmazták. A sértetti beleegyezés releváns mivoltának dogmatikai kérdései ehelyütt nem képezik a vizsgálódás tárgyát, ezért e körben csak annyit érdemes kiemelni, hogy a sértetti

²⁴ Például több elkövetési magatartás.

²⁵ Például az adott elkövetési magatartás nem büntetendő.

²⁶ Az Európai Bíróság joggyakorlatában kimunkálta az irányelvek közvetlen hatályának doktrínáját. L. BLUTMAN LÁSZLÓ: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*, Budapest, 2013. 345–358. pp.

²⁷ A hivatkozás a büntetőjogi felelősséget megalapozná vagy fokozná, tehát a magánszemély hátrányára hivatkozna erre az állam.

²⁸ Például jogellenességet kizáró ok definiálása, tiltott javak esetében a tényállásszerű mennyiség alsó korlátjának felállítása, más korlátozó tényállási elemek.

²⁹ Például a jogellenesség kizárásának feltételei szélesebb körűek.

³⁰ A hivatkozás a büntetőjogi felelősséget megalapozná vagy fokozná, tehát a magánszemély hátrányára hivatkozna erre az állam.

³¹ Jelenleg nincs tudomásom ilyen irányelvi rendelkezésről.

³² 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról HL L 101., 2011. április 15. 1–11. pp.

³³ „Személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása – az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve – fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy feletti ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával.”

akaratot megtörő erőszak (kényszer) esetén eleve nem vehető figyelembe a sértetti beleegyezés, de a felsorolt körülmények többsége olyan, amelyeknél lehetne joghatályos (az elkövető büntetőjogi felelősségére nézve) a beleegyezés. Ezt zárja ki az irányelv, így minden olyan tagállami szabályozáshoz képest, ami valamilyen „enyhítő” jogkövetkezményt fűz a sértett beleegyezéséhez, szigorúbbnak tekintendő, tehát átültetés hiányában sem alkalmazható közvetlenül.

A másik főkategóriára is álljon itt egy példa: a *gyermekpornográfia* esetében³⁴ az irányelv 5. cikk (7) és (8) bekezdése a tagállamok mérlegelési körébe utalja annak büntetni rendeltségét, ha a pornográf felvételen gyermeknek tűnő személy már betöltötte a 18. életévét, illetve a felvételt kizárólag magáncélú használatra készítették és tartják birtokban. A magyar Btk. az első esetkört nem rendeli büntetni, a második esetkör azonban a Btk. 204.§ szerint tényállásszerű, mivel a készítés vagy a birtokban tartás célja indifferens. Ebben az esetben azonban az irányelvi szabályozás világosan kimondja, hogy itt szabadon eldönthetik a büntetendőséget a tagállamok, így az érintett személy nem hivatkozhatna „nem megfelelő” átültetésre.

A kábítószer-kereskedelem uniós szabályozási körében³⁵ *más típusú konstellációt* láthatunk: a kerethatározat 2. cikk (2) bekezdése kivonja a kerethatározat tárgyi hatálya alól a kábítószerrel előállítását, természetét (stb.) akkor, ha azt az elkövető saját használatú kábítószerre követi el. Feltételezve, hogy nemsokára irányelv fogja felváltani a kerethatározatot, amelyben a szövegszerű kivétel megmarad, akkor a magánhasználatú elkövetési magatartások esetében felmerülhet a kérdés, hogy egy tagállami büntetendőség esetén lehetne-e a „nem megfelelő” átültetésre hivatkozni és a büntetlenséget „kikényszeríteni”. A szöveg értelmezése alapján arra a következtetésre kell jutni, hogy mivel a tárgyi hatály nem terjed ki rá, így a tagállami büntetendőség nem kollidál uniós elvárásokkal.

A minimum-szabályozás nem jelent olyan lezáró szabályozást, amihez képest a tagállami eltérés ne lenne megengedett, lásd a fenti összesítést. Mindezek miatt az is kijelenthető, hogy az irányelvek közvetlen hatályának érvényesülésére kevéssé fog sor kerülni a büntetőjogi szabályozási tartalom esetén, mivel ezt két forrásból is táplálkozva szűkítik le a korlátok: az európai jogi és a büntetőjogi korlátok egyaránt érvényesülnek.

Ugyan a fenti kimutatásnál ezt már – előreszaladva – bizonyítottan vettem, a büntetőjogi felelősség egyéb feltételeivel kapcsolatosan azt a kérdést is meg kell válaszolni, hogy azok beletartoznak-e az EUMSZ fenti fogalmi körébe s így tárgya lehet-e például a büntetethetőségi életkor, a jogellenességet/bűnösséget kizáró okok köre, az elévülés, a fenyegetés fogalma (stb.) valamely irányelvi minimum-szabálynak.

Tág értelmezés esetében az irányelv közvetlen hatályú alkalmazása is megnyílhat, a büntetőeljárás alá vont személy joghelyzetében kedvező változást idézhet elő a nemzeti jogban nem ismert büntetethetőségi akadály érvényesítése.

³⁴ 2011/92/EU irányelv (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. HL L 335 2011. december 17. 1–14. pp.

³⁵ 2004/757/IB kerethatározat (2004. október 25.) a tiltott kábítószer-kereskedelem területén a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetésekre HL L 335 2004. november 11. 8–11. pp.

A szűk értelmezés esetén az EUMSZ „tényállásai” kifejezés körébe csak a magatartások konkrét leírása vonható, azaz a magyar nevezéktant használva, a különös rész körébe tartozó szabályokra vonatkozhatna csak a jogközelítés. Ez önmagában helytálló is lehet, azonban az irányelvek „tényállásai” sok esetben az adott bűncselekményi körhöz definiálnak önálló büntethetőségi akadályt, másfelől pedig általános részi szabályozásokat is tartalmaznak (részesség, stádiumok). Mindezek a szűk értelmezéssel szemben állnak, még akkor is, ha a tagállami nézőpontból ez lenne inkább a követendő.

B) Minimum-szabályozás – szankciók

A szankciók minimum szabályaira vonatkozó előírások nem tiltják a szigorúbb szankciók előírását, ezért az eljárás alá vont személy esetleges hivatkozása az „enyhébb” irányelvi szankciókra nem foghat helyt. A Bizottság ezt akként látja, hogy „a szankciókat illetően az uniós büntetőjog megköveteli a tagállamtól a hatékony, arányos és elrettentő büntetőjogi szankciók alkalmazását. A hatékonyság azt jelenti, hogy a szankció alkalmas a kívánt cél elérésére; az arányosság azt, hogy a cselekmény súlyával és hatásával arányos a szankció, ami nem léphet túl az elérni kívánt célhoz kötődő szükségszerűsége; az elrettentő erő pedig azt jelenti, hogy a szankció adekvát módon megelőzi a potenciális elkövetők cselekményét. Bizonyos esetekben az uniós büntetőjog ennél tovább megy és meghatározza az alkalmazandó szankció típusát és szintjét is. Az elkobzásra vonatkozó szabályok is ide tartozhatnak. Az uniós jogközelítésnek nem az a célja, hogy a szankciók szintjét emelje, hanem, hogy a különböző tagállami szankciós rendszerek különbségeit csökkentse, és így biztosítsa azt, hogy valóban hatékony, arányos és elrettentő szankciókat alkalmazzanak a tagállamok.”³⁶

A szankciókra vonatkozó minimum-szabályozás alkalmas arra, hogy hasonló értékeket (érdekeket) hasonló módon lehessen védelmezni, egyben az Unió azt a legalacsonyabb küszöböt is meghúzza, amely még elégséges a védelemhez, de ami alá már nem szállhat a tagállam. Ez valóban lehet adekvát eszköz az Unió számára fontos értékek védelménél, azonban komoly veszélyt is magában rejt: amennyiben olyan szinten húzzuk meg összeurópai szinten a védelmet, ami a tagállamokban is már adott, akkor az uniós jogi eszköz hozzáadott értékkel nem fog rendelkezni, a védelmet nem fogja erősíteni.³⁷ Igaz ugyanakkor, hogy későbbi, esetleges visszarendeződést (védelem szintjének későbbi csökkentését) gátját képezheti. Ha az uniós szabályozás képes a tagállami (vagy egyes tagállami) küszöbök fölé emelkedni, akkor a többletvédelmi funkciója adott lehet, de ez egyben a represszió generális terjedéséhez fog vezetni. Bármilyen bűncselekményről legyen is szó. A represszió ekkénti fokozásának lehetősége kiegészülve a kölcsönös elismerés elvének hasonlóan represszióbarát hatásával³⁸ alkalmas arra, hogy a

³⁶ Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law. Communication from the Commission COM(2011) 573 final. 9. p.

³⁷ ASP, PETER: *The Importance of the Principles of Subsidiarity and Coherence in the Development of EU*. EuCLR (1) 2011, 50. p.

³⁸ Lásd KARSAI KRISZTINA: *The principle of mutual recognition*. Zbornik Padova / Collected Papers (42/1-2) 2008. Novi Sad, 941–954. pp.; TÖRÖ ANDREA: *Bizonyíték-transzfer az európai büntügyi együttműködésben*, Doktori értekezés, Szeged, 2014. 46–54. pp.

nemzeti büntetőjogi rendszereket „traumatizálja” és annak koherens működésében esetlegesen zavarokat, illetve diszfunkciókat idézzen elő.

Jó példája lehet ennek az *elkobzásról és vagyonelkobzásról* szóló friss irányelv,³⁹ amely például a kiterjesztett vagyonelkobzás⁴⁰ szabályait akképpen harmonizálja, hogy konkrét bizonyítási szabályokat is lefektet a „bűnös vagyon” bűncselekményből származó mivoltára nézve és megelégszik azon bizonyossággal, hogy a vagyon *inkább* származhat a bűncselekményből, mint más tevékenységből. Ennek körében még azt is kimondja az irányelv, hogy ezek minimumszabályok és az állam számára megengedett a „még extenzívebb jogkör” („*more extensive power*”) alkalmazása, akár például a bizonyítási szabályok körében. Amennyiben tehát más rendelkezés (más alapelv) nem állja ennek útját, a tagállamok örömmel fogják a lehető legszigorúbb konstellációban átültetni az irányelvet, hiszen a vagyonelkobzás majdhogynem államérdek.

VI. Anyagi jogi legalitás és bűnügyi együttműködés

Elméleti kérdésként merülhet még fel a törvényesség elvével kapcsolatosan, hogy a bűnügyi együttműködés joga tekintetében az anyagi jogi legalitásnak érvényesülnie kell-e. A probléma uniós szinten egy előzetes döntéshozatali eljárásban, illetve Magyarországon egy nemzetközi szerződés ratifikációját megelőző előzetes normakontroll keretében merült fel.

Az *Advocaten voor de Wereld* ügyben az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat érvénytelenségének megállapítására indult az eljárás, mivel az előterjesztő bíróság szerint a nem pontos megfogalmazás értelmezési különbségeket eredményezhet az egyes államok igazságügyi hatóságai között a nemzeti jogba átültető jogszabályok miatt és ez veszélyezteti a közösségi jogrend egységességét, és sérti a jogbiztonság alapelvét, valamint az állampolgárokat érintően az egyenlőség elvét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. A Bíróság döntésében kimondja, hogy ezeket *sem* sérti a kerethatározati szabályozás, de nem tagadja ezek esetleges a reális kapcsolatát a büntetőügyekben történő igazságügyi együttműködés kérdéskörével. A törvényesség elvével kapcsolatban álláspontja megfogalmazásához nem mutatja ki a Bíróság, hogy az elv hatókörébe beletartozik-e az elfogatóparancs jogi rendszere, erre – a konkrét kérdésben – nincs is szüksége. Talán nem véletlenül alakította úgy, hogy e kérdésben ne kelljen állást foglalni (egyelőre). Az elméleti kérdésben ugyanis két tábor áll egymással szemben: az egyik álláspontja szerint a bűnügyi együttműködés jogát nem kell megterhelni az anyagi büntetőjogot (a felelősségrevonás feltételeit megszabó) korlátozó alapelvi garanciákkal, azt az eljárási alapelvek szorítják garanciális keretek közé,⁴¹ míg mások szerint a más állam büntetőhatalmának gyakorlásához nyújtott segítség során is végsősoron a büntetőhatalom tárgya az individuum, ezért az alapelvi korlátozásoknak érvényesülniük kell. Vagy

³⁹ A Tanács 2005/212/IB kerethatározata (2005. február 24.) a bűncselekményből származó jövedelmek, vagyon és az elkövetéshez használt eszközök elkobzásáról. HL L 68., 2005.3.15.

⁴⁰ L. részletesen HOLLÁN MIKLÓS: *Vagyonelkobzás: bűncselekményből eredő vagyon elvonása*, Budapest, 2008.

⁴¹ L. részletesen KARSAI KRISZTINA – LIGETI KATALIN: *Magyar alkotmányosság a bűnügyi jogsegélyjog útvesztőiben*. Magyar Jog (6) 2008, 399–408. pp.

másképpen „a nemzetközi bűnügyi jogsegély keretében végzett eljárás a megkeresett állam saját büntetőeljárás cselekményének minősül-e, hiszen ha igen, akkor nyilvánvaló, hogy hazai büntetőeljárás csak akkor indítható, ha az alapul fekvő cselekmény a magyar jog szerint (is) bűncselekmény. Ha azonban a jogsegély-eljárás keretében lefolytatott eljárás nem minősül a megkereső állam saját büntetőeljárásának, akkor értelemszerűen nem vonatkozik rá a törvényesség elve.⁴² (...) A bűnügyi együttműködés eljárásai nem tekinthetők tartalmi értelemben büntetőeljárásnak, mivel nem az érintett személy büntetőjogi felelősségének megállapítását s büntetőjogi szankció kiszabását szolgálják.⁴³ Önmagában az a tény, hogy az Nbjt. háttérjoganyagául a büntetőeljárás törvény szolgál, még nem teszi például a kiadatási eljárást vagy akár az átadási eljárást tartalmi értelemben is büntetőeljárássá, hiszen ezen utóbbi eljárásokban az érintettet – ahogy arra fentebb történt utalás – csak korlátozottan illetik meg a büntetőeljárás alapjogok.”⁴⁴

A magyar Alkotmánybíróságnak erről más (volt) a véleménye, ahogy azt a 32/2008 (III.11.) ABH. sz. döntésében kifejtette, mivel kimondta, hogy „az Alkotmány 57. § (4) bekezdése a bűnössé nyilvánítást és a büntetéssel sújtást érdemben befolyásoló valamennyi büntető jogszabályra vonatkozik, és ezáltal akadályoz minden olyan magyar közhatalmi cselekvést, amely a magyar Alkotmány hatálya alá tartozó személyek büntetőjogi felelősségére vonására irányul anélkül, hogy a felelősségre vonás alapjául szolgáló cselekmény a magyar jog szerint bűncselekmény lenne.”⁴⁵ A döntés után hatályba lépett alkotmánymódosítás (a 2007. évi CLXVII. törvény), majd az időközben elfogadott Alaptörvény szövege az elvi dilemmát – legalábbis abban az aspektusban, ami leginkább szembetűnő volt – feloldotta, mivel, ahogy láttuk, a törvényesség elvének magyar megfogalmazása 2008 óta egyébként kifejezetten integrációbarát transznacionális vonulatot követ. Emiatt tehát a bűnügyi együttműködés során kifejtett eljárási aktus a másik tagállam anyagi jogi legalitásból fakadó követelményeit is kielégítő büntetőigényérvényesítésének a része. Így az eljárási aktus nem tartozik a „magyar” anyagi jogi legalitási követelmények alá, vagy még pontosabban, az Alaptörvény alapján azokat a másik állam joga helyettesíti. A korábbi alkotmánybírói határozat elvi állásfoglalása (ebben a kérdésben) tehát a hatályos szöveg miatt ma már nem foghat helyt, ez azonban nem jelenti azt, hogy az Alaptörvény szövege alapján a korábban feltett kérdésre – legalább magyar viszonylatban – ki lehetne olvasni a választ, így ehelyütt továbbra is azt az álláspontot képviselem, hogy az anyagi jogi legalitás elve hatókörébe egyébként az igazságügyi együttműködés joga nem tartozik bele.

⁴² KARSAI – LIGETI 2008, 400. p.

⁴³ Azt itt képviselt álláspont egyben a nemzetközi szakirodalomban is általánosan elfogadott nézet. L. például az angol szakirodalomból *Lord Russell*: „the broad principle that it is to the interest of civilized communities that crimes ... should not go unpunished, and ... that one state should afford to another every assistance towards bringing persons guilty of such crimes to justice”. [*Arton-ügy*, 1 Q.B. [1896] 111].

⁴⁴ KARSAI – LIGETI 2008, 402. p.

⁴⁵ 32/2008. (III. 11.) ABH IV. pont.

VII. Összefoglalás

Az anyagi jogi törvényesség elvének betartása mind európai, mind nemzeti szinten alapvető jelentőségű és kötelező ismérve a jogállamnak. A Chartában való kodifikálása fontos eleme a fejlődésnek, ezzel egyben sajátos alkotmányos karaktert is kapott az elv az uniós jog általános jogelvei között. A törvényesség elve két síkon is elemzésre került, így a *ius puniendi* uniós integrációból fakadó korlátait és az uniós *ius puniendi*t korlátozó törvényességet is megvizsgáltam. Az uniós jog és a nemzeti büntetőjog kölcsönhatásából előállhat olyan joghelyzet, amelyben a hatályos és törvényes büntetőnormát nem lehet alkalmazni. Az uniós jog mint a nemzeti büntetőjog forrása a tagállami bíróságok számára kötelezettséget teremt az uniókonform jogértelmezésre, de ennek is megvannak a korlátai (vagy következményei) az anyagi jogi legalitásból fakadóan.

Ma még nyitott kérdés, hogy amennyiben a törvényesség ezen elve más uniós normákkal kerül kollízióba, bírhat-e elsődlegességgel azokkal szemben, jó alapelvhez méltóan.

A „valódi” *ius puniendi* biztosítása az Unió számára azzal a következménnyel is járhat, hogy meg fog változni az uniós normákkal kapcsolatos büntetőjogot érintő jogfel-fogás (különösen, ami a speciális korlátokat illeti), ugyanis ha valóban *ius puniendi* háramlott az Unióhoz, akkor a büntetőjogi felelősség fokozása vagy megalapozása önálló uniós normák útján is megtörténhet, az erre vonatkozó kizáró kivételre sem szükség nem lesz, sem pedig jogalapja nem lesz.